

УДК 930.1:37(09)(477.82)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.2.16>

Г. М. ГОЛЯ

аспірант,

Рівненський державний гуманітарний університет,

м. Рівне, Україна,

викладач кафедри природничо-математичної,

світоглядної освіти та інформаційних технологій,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради,

м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: hholya@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0001-6529-7296>

ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ УЧИТЕЛЬСЬКИХ КАДРІВ ЦЕРКОВНОПАРАФІЯЛЬНИХ ШКІЛ

У статті на основі аналізу вітчизняного науково-педагогічного досвіду здійснено комплексний підхід до вивчення проблеми підготовки учительських кадрів церковнопарафіяльних шкіл. Визначено, що вивчення і критичне осмислення досягнень попереднього розвитку історії будь-якої галузі має важливе значення для усвідомлення сутності окресленої проблеми для успішного і ефективного дослідження. Проаналізовані у статті наукові підходи впливають на особливості історіографічного аналізу проблеми підготовки учительських кадрів церковнопарафіяльних шкіл. Актуальність дослідження визначається необхідністю переосмислення освітньої парадигми та генерації нових ідей щодо можливої модернізації освітнього процесу. Під час теоретичного аналізу вітчизняної літератури з'ясовано, що підготовка вчителя є актуальною і важливою науково-теоретичною та практично-професійною проблемою, від вирішення якої залежить успіх перебудови системи освіти в країні. Запропоновано поділ історіографічного матеріалу на етапи, що відповідають суспільно-політичним настроям досліджуваного періоду. На основі ретроспективного аналізу історіографічної бази дослідження обґрунтовано, що з проголошення незалежності, актуальним для суспільства стало звернення до моральних цінностей як найбільш стійких, універсальних та невіддільних політичній кон'юнктурі. Наукові розвідки щодо діяльності церковнопарафіяльних шкіл в Україні свідчать про вагомий внесок учителів вищезазваних закладів освіти у ліквідацію неписьменності серед населення. У статті окреслено перспективу розвитку визначеної проблеми через аналіз джерельної бази (епістолярій, законодавчі акти, статистичні матеріали, публіцистика, архівні матеріали).

Ключові слова: історіографія, церковнопарафіяльні школи, учительські кадри, ретроспективний аналіз, історіографічний підхід.

Постановлення проблеми. Третє тисячоліття вимагає оновлених підходів у розробленні освітньої парадигми, пошуках варіативних систем та моделей, інноваційних технологій і методик підготовки педагогічних кадрів сучасної генерації на рівні світових стандартів та здобутків цивілізації. Проте процес підготовки вчителя залишається однією з найважливіших науково-теоретичних та практично-професійних проблем, від вирішення якої залежить успіх освітньої системи в країні. Прогресивні тенденції в розвитку суспільства в цілому, та освіти зокрема, мають глибоке історичне коріння. З впевненістю можна сказати, що досягнення, які має сьогодні національна школа, значною мірою

спираються на накопичений досвід роботи школи другої половини XIX – початку XX ст., зокрема народної й церковнопарафіяльної.

Вивчення і критичне осмислення досягнень попереднього розвитку історії будь-якої галузі є важливими, а в галузі освіти й педагогіки вивчення різних етапів її історії має принципове значення для усвідомлення сутності і характеру її становлення, для успішного і ефективного просування вперед. Важливим і суттєвим сегментом історії освіти й педагогіки є підготовка учителів у конкретних регіонах країни, зокрема у Волинській губернії.

Підґрунтям для написання будь-якої наукової історико-педагогічної праці є історіографія конкретної проблеми, що дає змогу

визначити мету, завдання та наукову новизну дослідження. Історіографічний підхід до здійснення історико-педагогічних пошуків обґрунтував український учений Н. Гупан у науковому доробку «Українська історіографія історії педагогіки» (2002), це вмотивовує звернення до минулого як прагнення знайти у ньому витoki провідних ідей сьогодення та як необхідність перегляду й переоцінки з урахуванням наукових досягнень і розширення знання того, що «раніше не розглядалося, або відкидалося як помилкове» [Гупан 2022 : 5].

Спираючись на наведене тлумачення, варто узагальнити історіографію з досліджуваної проблеми. **Метою статті** є здійснення цілісного ретроспективного аналізу історіографії проблеми учительських кадрів для церковнопарафіяльних шкіл другої половини XIX – початку XX століття.

Результати та дискусії. Освітня система нашої держави постійно оновлюється, доповнюється, удосконалюється в силу світових та вітчизняних тенденцій. Врахування багатоміткової історії, звичаїв національної школи, традицій та надбань є основними критеріями під час формування системи освіти. Важко визначити головні пріоритети та основні принципи освітянської політики без глибокого вивчення досвіду минулих поколінь. Особливої уваги потребує питання вивчення системи підготовки вчителів для церковнопарафіяльних шкіл другої половини XIX ст. – початку XX століття, позаяк це час глибоких соціально-економічних змін, результатом яких стало створення основних типів початкових шкіл, які формувались і поширювались у весь пореформений період. Вперше було поставлено питання про місце і роль вчителя у суспільстві, про актуальність підготовки вчителів до здійснення освітньої діяльності та про належну оцінку вчительської праці. Як підсумок активної діяльності громадських і державних закладів у шкільній справі активізується питання загальності та доступності початкової освіти для всього населення та кваліфікованої підготовки вчителя для реалізації поставлених завдань. Спираючись на:

1) історичні та історико-педагогічні розвідки імперської доби (XIX – перші десятиліття XX ст.);

2) дослідження періоду визвольних змагань українського народу, написані в радянський період (1921–1991 рр.);

3) праці сучасних науковців (з 1991 р. і донині).

Кінець XIX – початок XX ст. в історії Російської імперії характеризується суспільним піднесенням і активізацією педагогічного руху, що також відобразилося і на пожвавленні освітньої діяльності в Україні. Дослідники означеного періоду В. Григор'єв, П. Кудрявцев, Е. Ковалевський аналізують політику уряду щодо народної освіти, звертають увагу на проблеми організації навчального процесу у початкових школах Російської імперії, зокрема й у школах духовного відомства українських губерній. Приміром, М. Чехов у праці «Народное образование в России с 60-х годов XIX в.» (1912) детально і змістовно проаналізував основні етапи розвитку початкової освіти, вказуючи на основні недоліки та перешкоди в шкільній освіті. Науковець здійснив характеристику діяльності церковнопарафіяльних шкіл, провів порівняльний аналіз з початковими школами народної освіти, визначив вплив духовенства на процес формування особистості дитини.

Важливим джерелом є праця М. Алабовського «Церковно-приходская школа и всеобщее обучение» (1909), у якій автор надавав особливої уваги засадам діяльності такого типу навчальних закладів, їх орієнтації на церкву, церковне життя [Алабовський 1909 : 78].

Слід відзначити, що в означений період також з'являються праці представників духовенства, які висвітлювали розвиток церковних початкових шкіл. Науковці з числа духовенства П. Смирнов, І. Восторгов, К. Корольков та ін. ідеалізували виховний вплив церковнопарафіяльних шкіл, у яких навчалися переважно діти селян. Педагог-дослідник С. Миропольский у праці «Очерк истории церковно-приходской школы от первого ее возникновения на Руси до настоящего времени» (1910) піднімав питання про виховання селян у дусі релігійної моральності, на засадах православної церкви. Велику роль для реалізації цієї мети учений відводив церковнопарафіяльним школам. Своєю чергою, М. Вессель у своїх працях ідеалізував принципи навчання у школі під керівництвом священнослужителів і за церковними книгами [Вессель 1890].

Відомий педагог-ідеолог церковнопарафіяльних шкіл С. Рачинський «Заметки о сельских школах» (1883) вважав, що саме цей тип шкіл відповідає потребам і характеру життєдіяльності селянина, бо вони забезпечують виховання дітей на патріархальних традиціях. Завданням школи, на думку апологетів церковних шкіл, є «виховання моральних і релігійних людей на засадах православної церкви та російської народності» [Рачинський 1883].

Вагоме місце в історіографії проблеми підготовки вчителів для церковнопарафіяльних шкіл займає праця С. Рождественського «Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения. 1802–1902» (1902). Автор, використовуючи значний масив джерел, у тому числі з архіву Міністерства народної освіти, здійснив розлогу характеристику типів початкових шкіл.

Аналіз історико-педагогічної та соціально-педагогічної літератури першого означеного періоду (розвідки імперської доби) засвідчує, що історія шкільництва була предметом розгляду багатьох дослідників. Загальні наукові положення відомих українських істориків початку ХХ ст. М. Грушевського, Д. Дорошенка, Г. Хоткевича, Н. Полонської-Василенко, Д. Багалія також збагачують наші уявлення про генезу системи освіти на теренах України. Історики звертали увагу на досліджувану тему через призму русифікації царатом народних мас та початкових шкіл духовного відомства.

Незважаючи на певну заангажованість історіографічних джерел, викликану обставинами часу, наукові розвідки, все-таки, містять цінну інформацію щодо умов, особливостей та труднощів у становлення церковнопарафіяльної освіти України в освітній системі Російської імперії.

Друга група історіографічних джерел з проблеми відноситься до післяреволюційного періоду визвольних змагань українського народу (1921–1991 рр.). Праці, написані у радянський період, характеризувалися домінуванням комуністичної ідеології, яка й визначала напрями наукових досліджень та впливала на всі суспільні процеси. Центральними темами праць цього періоду стали трудова школа і позашкільна освіта як необхідна умова швидкого піднесення освітнього і культурного рівня країни.

У 20–30-ті роки ХХ ст. з'явилися публікації, які мали переважно описовий характер. У працях Є. Мединського та С. Каменєва підсумовується діяльність основних типів початкових шкіл дореволюційної Росії. Зокрема, у праці С. Каменєва «Церковь и просвещение в России» (1929) діяльність церковнопарафіяльних шкіл аналізувалася упереджено. Автори гостро критикували патріархальний уклад церковнопарафіяльних шкіл, діяльність духовенства у справі початкової народної освіти.

Друга світова війна внесла свої корективи у дослідження проблеми діяльності церковнопарафіяльних шкіл. Лише у післявоєнний період з'являються перші узагальнюючі наукові монографії, які підсумували дослідницьку роботу повоєнного періоду. Вивчення історії початкової школи продовжили М. Даденков, А. Рашин, В. Струминський. У працях цих авторів безпосередньо діяльність церковнопарафіяльних шкіл не була предметом дослідження, проте автори визначили основні напрями політики царського уряду в галузі початкової освіти. На велику увагу заслуговує монографія І. Власовського «Нарис історії української православної церкви» (1977), в якій міститься цінний фактичний матеріал щодо участі духовенства в організації початкової народної освіти, засуджуються русифікаторські заходи у шкільництві [Власовський 1977 : 256].

60-ті роки ХХ століття визначаються широкою антирелігійною та атеїстичною кампанією. Відповідно, наукові праці того часу характеризуються негативною оцінкою ролі православної церкви та системи церковнопарафіяльних шкіл у Російській імперії та на українських землях. Безумовно, в цих публікаціях було й ідеологічне забарвлення. Позитивними аспектами у дослідницьких підходах є наявність типології церковнопарафіяльних шкіл, кількісної динаміки шкіл Міністерства народної освіти та Святого Синоду, чисельності учнів у них, обсягів фінансування закладів з державної скарбниці. Саме в цей час вийшли ґрунтовні роботи радянських істориків з досліджуваної теми. Серед них монографії І. Оржеховського, П. Зайончковського, які висвітлювали шкільну політику другої половини ХІХ ст. у контексті внутрішньої політики держави, аналізували основні чинники, що її визначали. Безпосеред-

ньо проблема підготовки вчительських кадрів, знайшла своє висвітлення в працях Ф. Паначіна та О. Ососкова.

Беззаперечним є той факт, що перші роботи, присвячені підготовці вчителів на учительських курсах і з'їздах, з'явилися з початку їх діяльності. До них належали перш за все журнальні та газетні статті, монографії. Найчастіше авторами перших історіографічних джерел були активні громадські діячі. Дослідженню різних проблем підвищення кваліфікації вчителів присвятили свої праці учасники громадсько-педагогічного руху: В. Акімов, Б. Веселовський, С. Звягінцев, М. Корф, В. Чарнолуський, Г. Фальборк. Зокрема, М. Корф для самоосвіти вчителів видавав щорічні «Отчеты Александровского уездного училищного совета», які розповсюджувалися по всій Російській імперії. У цих своєрідних педагогічних працях розповідалося про відкриття народних училищ, створення народних програм, підготовку вчителів до здійснення навчальної діяльності, розроблялися методичні поради вчителям [Корф 1884]. Так, В. Акімов у праці «Земская работа по подготовке народных учителей» (1915) розкрив значення педагогічних курсів та з'їздів у справі формування народного учителя, описавши роботу громадських організацій з метою підвищення кваліфікації учителів. Цінним у контексті проблеми дослідження стало дослідження Г. Грінченка, де узагальнено ідеї, що розкривають сутність, специфіку, умови і напрями формування професійної майстерності педагога на різних етапах розвитку науково-педагогічної думки.

Суттєвий внесок у вивчення досліджуваної проблеми зробили представники української діаспори, як-то: Г. Васькович у праці «Шкільництво в Україні» (1969), І. Левкович у праці «Нарис історії Волинської землі» (1953), Ст. Сірополко в «Історії освіти в Україні» (2002). Ці праці вийшли в різні роки й у різних країнах, але стали спробами об'єктивного аналізу розвитку і становлення освіти в Україні та регіоні. Вони також є складовою частиною історіографії проблеми дослідження.

Здійснений аналіз радянської історіографії засвідчує, що дослідження особливостей діяльності церковнопарафіяльних шкіл та підготовки вчительських кадрів у контексті розви-

тку освіти та національного відродження, хоч і з визначеним упередженням в силу часової епохи та пануючої комуністичної ідеології, все-таки залишалися в полі зору дослідників.

Проголошення незалежності нашої держави активізувало усі сфери життя суспільства. Через зміну умов та пріоритетів дослідження актуальність проблематики національної школи та зростання інтересу до недержавної системи освіти заклали основу подальших досліджень в умовах незалежності. Зближення освітнього процесу з християнськими духовними цінностями, викладання основ християнського віровчення в закладах освіти та популярність недільних шкіл активізують інтерес дослідників до історії церковнопарафіяльних шкіл.

Пострадянська історіографія характеризується плюралізмом підходів до висвітлення освітньої ролі церковнопарафіяльних шкіл, розмаїттям тематики, хронологічних меж та рівнем глибини аналізу джерельної бази. М. Гончаров і М. Плохова досліджували місце церковнопарафіяльних шкіл у підготовці учителів наприкінці XIX – на початку XX ст. та на основі ретроспективного аналізу визначили місце церковнопарафіяльних шкіл у системі підготовки вчительських кадрів досліджуваного періоду [Гончаров 2012 : 104]. Е. Крутицька у дисертаційному дослідженні про церковнопарафіяльні школи Росії кінця XIX – початку XX ст. в окремому підрозділі схарактеризувала учительство цих шкіл 1884–1918 років.

Українська історіографія освітньої діяльності церковнопарафіяльних шкіл в другій половині XIX – на початку XX ст. представлена великою кількістю наукових досліджень. Зокрема, науковець О. Драч у науковій розвідці «Сільська школа в Україні: особливості організації навчального процесу (друга половина XIX – початок XX ст.)» (2004) висвітлювала вплив церкви на освіту сільського населення. Дослідниця Г. Степаненко у праці «Культурно-просвітня діяльність православного духовенства Наддніпрянської України (друга половина XIX – початок XX ст.)» (2000) досліджувала роль церковних початкових шкіл у підвищенні грамотності населення Наддніпрянської України [Степаненко 2000]. Функціонування церковнопарафіяльних шкіл у системі урядової освітньої

політики 1884–1917 років у межах трьох ліво-бережних українських губерній досліджено у дисертаційному дослідженні І. Петренко «Церковнопарафіяльні школи Лівобережної України в системі освітньої урядової політики царської Росії (1884–1917 рр.)» (2005).

У незалежній Україні проблема підготовки вчителя у другій половині XIX – початку XX ст. висвітлюється у працях Л. Вовк, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, І. Зайченка, Н. Побірченко, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, Л. Сігаєвої й ін. Дискусії навколо проблеми педагогічної майстерності як складової загальнопедагогічної підготовки вчителя в Україні у XIX – першій третині XX ст. аналізувала Н. Дем'яненко у дисертаційному дослідженні «Загальнопедагогічна підготовка вчителя в історії вищої школи України (XIX–перша чверть XX ст.)» (1999) [Дем'яненко 1999 : 24]. Особливості становлення і розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів в Україні, зміст, форми і напрями перепідготовки, навчально-методичне забезпечення цього процесу в 20-30-х роках XX ст. досліджувала Л. Сігаєва.

У наукових дослідженнях сучасних українських учених аналізується загальний розвиток освіти на Волині, проте релігійна її складова частина розглядається лише побіжно. Прикладом, Д. Герцюк, Т. Джаман, С. Коляденко, Н. Кротік, І. Курляк, Н. Сейко досліджували окремі аспекти релігійної освіти Правобережної України, Волинського краю в контексті розвитку загальної освіти Волині та просвітницько-педагогічної діяльності громадських товариств цього регіону.

У сучасній історико-педагогічній науці діяльність церковнопарафіяльних шкіл вивчали С. Бричок, В. Омельчук, В. Перерва, І. Петренко, Г. Яковенко й ін. Зокрема, С. Бричок у дисертаційному дослідженні характеризує організацію педагогічного процесу в церковнопарафіяльних школах Волині. Фундаментальні дослідження В. Перерви регламентують процес розвитку церковнопарафіяльної освіти. Досить ґрунтовні знання подано автором про педагогів церковних шкіл. Автор визначає місце священника та світських педагогів у школі, аналізує проблеми педагогічної освіти, розглядає питання про винагороди за роботу учителів та відзнаки за сумлінну

працю. Дослідження В. Перерви є цінним науково-теоретичним джерелом для дослідження церковнопарафіяльного шкільництва.

Суттєвий внесок у дослідження розвитку освіти на Волині в останні роки здійснили Н. Бовсунівська, О. Борецько, Т. Джаман, С. Жилук, М. Левківський, С. Коляденко, Н. Сейко, А. Ткачук, В. Янчук й ін. Вони розширили і поглибили інтерес до регіональної педагогічної думки в аспектах просвітницько-педагогічної діяльності громадських товариств Волині, соціально-політичних умов розвитку народної освіти в регіоні, засад розвитку польського шкільництва на Волині-Житомирщині.

Зокрема, О. Борецько дослідив громадські товариства, які сприяли розвитку духовного життя населення Волині, В. Омельчук проаналізував роль православного духовенства у розвитку освіти на Волині, В. Янчук дослідив умови формування, якісний склад та повсякденне життя учителів церковнопарафіяльних шкіл Київської єпархії.

У загальному контексті своїх наукових тем дослідження науковці більшою чи меншою мірою торкалися підготовки учительського корпусу церковнопарафіяльних шкіл, але в окремий предмет дослідження він не виділявся.

Висновки. Ретроспективний аналіз історіографії досліджуваної проблеми підготовки вчителів для церковнопарафіяльних шкіл другої половини XIX ст. – початку XX ст. дає можливість стверджувати, що історичні особливості епохи вносять свої корективи у процес висвітлення цієї проблеми науковцями. Пожвавлення педагогічної думки на рубежі століть сприяла активізації освітньої діяльності у формі церковнопарафіяльних шкіл для селян; релігійний розквіт позначився на діяльності церковнопарафіяльних шкіл, а саме священники стали учителями таких шкіл; потреба у якісній освіті сприяла появі, поряд із священниками, світських учителів, що здійснювали освітню діяльність; прагнення до вдосконалення та самоосвіти сприяли появі учительських курсів підвищення кваліфікації. Проте практично недослідженими або поза увагою науковців залишилися такі важливі проблеми, як кадровий склад церковнопарафіяльної школи, соціальне та матеріальне забезпечення вчителів, рівень їхньої професійної підготовки, роль духовенства у діяльності

шкіл. Проведене дослідження не вичерпує весь спектр проблеми, важливі аспекти підготовки учителів для церковнопарафіяльних шкіл залишаються недостатньо розкритими. Перспектив-

ним завданням для подальшого дослідження визначеної проблеми є аналіз джерельної бази (епістолярій, законодавчі акти, статистичні матеріали, публіцистика, архівні матеріали).

ЛІТЕРАТУРА

1. Акимов В. В. Земская работа по подготовке народных учителей. *Журнал Министерства народного просвещения*. Москва. 1915. № 4/6. С. 130–134.
2. Алабовский М. П. Церковно-приходские школы и всеобщее обучение. Киев, 1909. С.342.
3. Борейко О. М. Просвітницько-педагогічна діяльність громадських товариств Волині (друга половина XIX – початку XX ст.) : автореф. дист...канд. пед. наук : 13.00.01 ; Житомир. держ. універ.ім. І. Франка. Житомир, 2004. 20 с.
4. Бричок С. Церковнопарафіяльні школи в системі початкової освіти на Волині (друга половина XIX – 20-ті рр. XX століття) : дис...канд. іст. наук : 13.00.01. Рівне, 2005. 184 с.
5. Вессель Н. Начальное народное образование и народные училища в Западной Европе и в России. *Русская школа*. 1890. № 2. С. 20–41.
6. Власовський І. Нарис історії української православної церкви: українська православна церква в ЗДА, 1977. Т. III: XVIII–XX ст. 390 с.
7. Гончаров М. А., Плохова М. Г. Церковно-приходские школы и их место в подготовке учителей в России в конце XIX-начале XX в. *Вестник ПСТГУ. IV: Педагогика. Психология*. 2012. Вып.2. С. 101–117.
8. Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки. Київ : А.П.Н., 2002. 224 с.
9. Дем'яненко Н. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в історії вищої школи України (XIX – перша чверть XX ст.) : автореф. дист...канд. пед. наук : 13.00.04 ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 1999. 47 с.
10. Каменев С. А. Церковь и просвещение в России. Москва : Атеист, 1929. 162 с.
11. Корф М. Отчеты Александровского уездного училищного сонета. (вип. 1-2). Москва. 1884. 241 с.
12. Крутицкая Е. В. Церковно-приходские школы России в конце XIX-начале XX вв. : автореф. дис...канд. ист. Наук : 07.00.02 : «Отечественная история». Москва. 2004. 22 с.
13. Кудрявцев П. К вопросу о характере народной школы (По поводу некоторых суждений нашей периодической печати о церковно-приходских школах). Київ, 1898. 44 с.
14. Миропольский С. Очерк истории церковно-приходской школы от первого ее возникновения на Руси до настоящего времени. Санкт-Петербург, 1910. 224 с.
15. Перерва В. Церковні школи в Україні кінця XVIII – початку XX ст.: забутий світ. Біла Церква : Видавець О. В. Пшонківський, 2014. Том I. 576 с.
16. Петренко І. М. Церковнопарафіяльні школи Лівобережної України в системі освітньої урядової політики царської Росії (1884–1917 рр.) : дис...канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2005. 256 с.
17. Рачинский С. Заметки о сельских школах. Санкт-Петербург, 1883. 48 с.
18. Рождественский С. В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения. 1802–1902. Изд-ние МНП, 1902. 785 с.
19. Степаненко Г. В. Культурно-просвітнянська діяльність православного духовенства Наддніпрянської України (друга половина XIX – початок XX ст.). *Український історичний збірник*. Київ, 2000. С. 138–148.
20. Чехов Н. В. Народное образование в России с 60-х годов XIX в. Москва, 1912. 224 с.

REFERENCES

1. Akymov V. V. (1915). *Zemskaiia rabota po podhotovke narodnykh uchitelei*. [Zemskaya work on the training of folk teachers]. *Zhurnal M-va nar. prosveshcheniya*. № 4/6. S. 130–134. [in Russian].
2. Alabovskiy M. P. (1909). *Tserkovno-prykhodskye shkoly y vseobshchee obuchenye*. [Parish schools and general education]. Kyev, S. 342. [in Russian].
3. Boreiko O. M. (2004). *Prosvitnytsko-pedahohichna diialnist hromadskykh tovarystv Volyni (druha polovyna XIX - pochatku XX st.)*. [Educational and pedagogical activity of Volin's community partnerships (the other half of the 19th century - the ear of the 20th century)]: avtoref. dyst...kand. ped. nauk : 13.00.01. Zhytomyr. derzh. univer.im. I. Franka. Zhytomyr, 20s. [in Ukrainian].
4. Brychok S. (2005). *Tserkovnoparafialni shkoly v systemi pochatkovoї osvity na Volyni (druha polovyna KhIKh – 20-ti rr. KhKh stolittia)*. [Church and parapsychical schools in the system of cob education on Volin (another half of the 19th - 20th centuries of the 20th century)]: dys...kand. ist. nauk : 13.00.01. Rivne, 184 s. [in Ukrainian].
5. Vessel N. (1890). *Nachalnoe narodnoe obrazovanye y narodnye uchylshcha v Zapadnoi Evrope y v Rossyy*. [Primary public education and public schools in Western Europe and Russia]. *Russkaia shkola*. № 2. S. 20–41. [in Russian].

6. Vlasovskiy I. (1977). *Narys istorii ukrainskoi pravoslavnoi tserkvy.: ukrainska pravoslavna tserkva v ZDA. [Draw the history of the Ukrainian Orthodox Church: Ukrainian Orthodox Church in the building].* Т. III: XVIII–XX st. 390 s. [in Ukrainian].
7. Honcharov M.A., Plokhova M.H. (2012). *Tserkovno-prykhodskye shkoly y ykh mesto v podhotovke uchyteliv v Rossyy v kontse KhIKhnachale KhKh v. [Parish schools and their place in teacher training in Russia at the end of the 19th and beginning of the 20th century].* *Vestnyk PSTHU. IV: Pedahohyka. Psykholohyia. V.2.* S. 101–117. [in Russian].
8. Hupan N. M. (2002). *Ukrainska istoriografii istorii pedahohiky. [Ukrainian History of Pedagogy].* Kyiv : A.P.N., 224 s. [in Ukrainian].
9. Demianenko N. (1999). *Zahalnopedahohichna pidhotovka vchytelia v istorii vyshchoi shkoly Ukrainy (XIX-persha chvert XX st.). [Primary pedagogical training of a teacher in the history of the most important school of Ukraine (XIX-first quarter of XX century).]:* avtoref. dyst...kand. ped. nauk : 13.00.04. Instytut pedahohiky i psykholohii profesiinnoi osvity APN Ukrainy. Kyiv, 47s. [in Ukrainian].
10. Kamenev S. A. (1929). *Tserkov y prosveshchenye v Rossyy. [Church and education in Russia].* Moskva: Ateyst, 1929. 162 s. [in Russian].
11. Korf M. (1884). *Otchetы Aleksandrovskoho uездnogo uchylshchnoho soneta. [Reports of the Aleksandrovsky district school sonnet].* (vyp. 1-2). Moskva. 1884. 241s. [in Russian].
12. Krutytskaia E. V. (2004). *Tserkovno-prykhodskye shkoly Rossyy v kontse KhIKh-nachale KhKh vv. [Parish schools in Russia at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries].* Avtoref. dys...kand.yst.nauk: 07.00.02- otechestvennaia ystoriya. Moskva. 22 s. [in Russian].
13. Kudriavtsev P. (1898). *K voprosu o kharaktere narodnoi shkoly. [On the question of the nature of the public school].* (Po povodu nekotorykh suzhdenyi nashei peryodicheskoi pechaty o tserkovno-prykhodskyykh shkolakh). Kyiv, 44 s. [in Russian].
14. Myropolskyi S. (1910). *Ocherk ystoriy tserkovno-prykhodskoi shkoly ot pervoho ee voznyknovenya na Rusy do nastoiashcheho vremeny. [Essay on the history of the parish school from its first appearance in Russia to the present].* Sankt-Peterburh., 224 s. [in Russian].
15. Pererva V. (2014). *Tserkovni shkoly v Ukraini kintsia XVIII – pochatku XX st.: zabutyi svit. [Church schools in Ukraine in the 18th century - the ear of the 20th century: zabutyi svit].* Bila Tserkva: Vydavets O. V. Pshonkivskiyi, Tom I. 576 s. [in Ukrainian].
16. Petrenko I. M. (2005). *Tserkovnoparafialni shkoly Livoberezhnoi Ukrainy v systemi osvitoi uriadovoi polityky tsarskoi Rosii (1884-1917 rr.). [Church and Paraphysical Schools of Liberal Ukraine in the System of Public Policy of Tsarist Russia (1884-1917)]:* dys...kand. ist. nauk : 07.00.01. Kyiv, 256 s. [in Ukrainian].
17. Rachynskiy S. (1883). *Zametky o selskykh shkolakh. [Notes on rural schools].* Sankt-Peterburh, 48 s. [in Russian].
18. Rozhdestvenskiy S.V.(1902). *Ystorycheskiy obzor deiatelnosti Mynysterstva narodnogo prosveshcheniya. [Historical overview of the activities of the Ministry of Public Education].* 1802–1902.: Yzd-nye MNP., 785 s. [in Russian].
19. Stepanenko H. V. (2000). *Kulturno-prosvitianska diialnist pravoslavnoho dukhovenstva Naddnpianskoï Ukrainy (druha polovyna XIX-pochatok XX st.). [Cultural and educational activities of the Orthodox clergy of the Naddnpianskyi Ukraine (the other half of the 19th-ear of the 20th century)].* *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk.* Kyiv. s. 138–148. [in Ukrainian].
20. Chekhov N.V. (1912). *Narodnoe obrazovanye v Rossyy s 60-kh hodov XX v. [Public education in Russia since the 60s of the 19th century].* Moskva. 224 s. [in Russian].

G. M. GOLYA

Postgraduate Student,

Rivne State University for the Humanities, Rivne, Ukraine,

Lecturer at the Department of Natural and Mathematical,

Worldview Education and Information Technology

Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College” of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine

E-mail: hholya@ipc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0001-6529-7296>

DOMESTIC HISTORIOGRAPHY THE PROBLEM TEACHING STAFF OF CHURCH PARISH SCHOOLS

In the article on the basis of the analysis of domestic scientific and pedagogical experience the complex approach to studying of a problem of preparation of teachers of church-parish schools is carried out. It is determined that the study

and critical reflection on the achievements of the previous development of the history of any field is important for understanding the essence of the outlined problem for successful and effective research. The scientific approaches analyzed in the article influence the peculiarities of the historiographical analysis of the problem of training the teaching staff of church-parish schools. The relevance of the study is determined by the need to rethink the educational paradigm and generate new ideas for possible modernization of the educational process. The theoretical analysis of the national literature revealed that teacher training is a relevant and important scientific-theoretical and practical-professional problem, the solution of which depends on the success of the restructuring of the education system in the country. The division of historiographical material into stages corresponding to the socio-political moods of the studied period is proposed. Based on a retrospective analysis of the historiographical base of the study, it is substantiated that with the proclamation of independence, the appeal to moral values as the most stable, universal and irrelevant to the political situation became relevant. Scientific research on the activities of church and parish schools in Ukraine shows a significant contribution of teachers of the above educational institutions in the elimination of illiteracy among the population. The article outlines the prospects for the development of a particular problem through the analysis of the source base (epistolary, legislation, statistics, journalism, archival materials).

Key words: historiography, church-parish schools, teachers, retrospective analysis, historiographical approach.